

MUZEJSKO
DRUŠTVO
BLED

RAZGLEDI

OBČASNIK 2021 07

DOMOZNANSKI, ZGODOVINSKI, DRUŽBOSLOVNI, KULTURNI IN UMETNIŠKI PRISPEVKI TER NOVICE

NA POKLJUŠKI PLANINI KLEK ŽIVI JAMSKI ŠKRAT - BERGMANDELČ

Srečo Vernig

Beseda klek izhaja iz slovanske ali celo praslovanske besede »klekъ« in je izpeljanka iz »kleknŏti« poklekniti. Klek ali tuja sta istopomenska izraza za zimzeleno drevo ali grm s ploščatimi poganjki in majhnimi olesenelimi storžki. Na Kitajskem tuja predstavlja simbol nesmrtnosti.

Na nadmorski višini 1556 metrov se na Pokljuki skriva planina Klek, ki leži vzhodno od Lipance v zavetju Debele peči. Deli se na spodnji podhonski del in zgornji blejskodobravski del. Danes je planina Klek namenjena paši goveda. Zgodovina pa nam pripoveduje o drugačnih časih, o nabiranju ter kopanju železove rude, o časih rudarjenja. V dvajsetletnem raziskovanju planine so navdušeni raziskovalci in arheologi (Tone Cevc, Franc Stele, Janez Bizjak, Miran Bremšak, Andrej Valič, Pavel Jamnik, Mija Ogrin, Nataša Grum ...) s svojimi najdbami odstirali zgodovino Kleka in ga ponesli v nesmrtnost.

VABILO

Poldnevna strokovna ekskurzija z Janezom Bizjakom na visoko planino Klek na Pokljuki

Zberemo se v sredo, 30. junija 2021 ob 9.30 uri na parkirišču Kovinske Bled. Odpeljemo se proti Pokljuki. Z Mrzlega studenca do Kleka je še približno 20 min vožnje. Predlagamo, da se peljemo z osebnimi avtomobili (še boljše s terenskimi). Po izletu se lahko ustavimo na pijači na Zatrniku.

Ogledali si bomo:

- lokacijo arheoloških izkopavanj (antika in pozna antika)
- območje rudarskega selišča iz 18. stoletja
- dve rudarski stavbi (danes služita kot hlev), edinih še ohranjeni v Julijskih Alpah; v eni teh stavb je urejena informacijska točka o arheoloških raziskavah na Kleku
- površinske rudne jame oz. kotanje
- različne zanimivosti na Kleku (rudarski jašek, iz katerega so reševali kravo, ki ja padla vanj, kamniti vodnjak itd.).

Hodili bomo približno uro in pol do dve uri. Nenaporen obhod planine. Obutev športna. Zaradi organiziranja prevozov, prosim, če udeležbo sporočite na:

Srečo Vernig 041 767 293 ali sreco.vernig@kovinska-bled.si ali Matjaž Berčon 040 545 766 ali mbercon@hotmail.com

V primeru slabega vremena se strokovna ekskurzija preloži.

Odkritje temeljev rimskih stavb dokazuje pomembnost rudnega bogastva na planini za rimski imperij in postavlja začetek rudarstva v 2. ali 3. stoletje. Številne druge najdbe, kot so črepinje lončenih posod, dve antični železni fibuli, antično šilo, pozno antična bronzasta zaponka, predvsem pa ostanki rudarski stavb ter številne rudne jame in kotanje potrjujejo skoraj dva tisočletno prisotnost rudarjev. Odkritja na planini Klek odpirajo popolnoma novo razumevanje zgodovine v širšem prostoru. Uporaba železa s primesjo mangana, imenovanega noriško železo, pomeni tehnološki preskok v razvoju poljedelskega orodja (npr. rala) in vojaškega orožja (npr. meči in sulične osi). V kmetijstvu se je povečala produktivnost, v vojaški industriji pa učinkovitost.

Po ljudskem izročilu planina Klek skriva v svojih nedrjih jamskega škrate, bergmandelca. Zanj je značilno, da ljudem včasih pomagaja, včasih pa pomaga. Na spodnji sliki vidimo kako je prejšnje leto že zgodaj zjutraj presenetil Joža Torkarja, ki je ravno premišljeval, da bi si za kosilo skuhal gobovo juho.

Viri

1. Bizjak, Janez, »20 let arheoloških raziskav na planini Klek (1995-2015).« Razgledi Muzejskega društva Bled za leto 2016, C.U.T Bled d.o.o., 111-120.
2. Bizjak, Janez idr., »Življenje v Alpah. Zbornik posveta 6. oktobra v Stari Fužini v Bohinju.« Arheoalpe, Zavod za kulturo, izobraževanje in turizem Bohinj in Turizem Bohinj, Bohinjska Bistrica 2020, tiskarna Medium, 85-9

Jurček na Kleku (Foto: Jože Torkar)

ZAKUPNIKI BLEJSKEGA GRADU: JANEZ JOŽEF LENKOVIČ

Jože Rozman

Rodbina Lenkovičev izvira iz Hrvaške, natančneje iz Like. Rodbina se je v drugi polovici 15. stoletja pred Turki umaknila proti severu, na Kranjsko. V 16. stoletju so tu postali ena najmogočnejših plemiških rodbin, katere posest je obsegala številna gospostva na območju Dolenjske in Bele krajine: okolica Novega mesta in Metlike–Otočec, Ruperčevrh, Mehovo, Pogance in Pobrežje, nekaj časa tudi Mirno. Posest jim je tako leta 1552 prinesla tudi kranjsko deželanstvo^[1].

Najbolj znan član rodbine je bil Ivan Lenkovič, rojen verjetno v začetku 16. stoletja. Leta 1529 je že sodeloval pri obrambi Dunaja, ki so ga oblegali Turki, in bil deset let kaneje imenovan za poveljnika uskokov v Žumberku. Ko je leta 1539 prevzel deželnoknežje gospostvo Mehovo in ustanovil gospostvo Pobrežje, je tam začel načrtno naseljevati uskoke, ki so zlasti po njegovi zaslugi postali glavni branik Kranjske pred Turki. Leta 1547 je bil imenovan za poveljnika Hrvaške krajine ter zaradi svojih organizacijskih in logističnih sposobnosti je leta 1567 postal vrhovni poveljnik vseh čet na turški meji. Umril je 22. junija 1569 in je pokopan v novomeškem frančiškanskem samostanu, čigav velik dobrotnik je bil. Njegov nagrobnik velja za enega lepših renesančnih primerkov pri nas.

Ivan Lenkovič se je integriral v kranjsko deželo tudi s poroko z baronico Margareto Eghk-Hungersprach, ki je bila članica ene najpomembnejših kranjskih rodbin tistega časa in sestrična slavnega Herbarda Turjaškega. V zakonu so se Lenkoviču rodile tri hčere in trije sinovi. Za Bled je najpomembnejši njegov sin Janez Jožef Lenkovič^[2], ki se je poročil z baronico Ano Marijo Thurn-Valsassina, rodila sta se jima sin Franc in hči Margareta. Blejsko gospostvo je imel od leta 1558 v zakupu njegov mrzli stric Herbard Ausperg, ki je kot prepričan protestant tukaj širil ideje luteranstva^[3]. Zaradi tega briksenski škof kot zemljiški gospod leta 1574 ni hotel podaljšati pogodbe s

Herbardom, temveč jo je sklenil z Janezom Jožefom Lenkovičem, ki je kot neomajen katoličan takoj nastopil proti protestantom in jih izgnal. Umril je leta 1580 v Gradcu, za njim je blejsko posest s pomočjo svojih bratov vodila vdova Ana Marija vse do leta 1592. V spomin na svojega sina Franca, ki je v bitki za Klis leta 1596 padel v turško ujetništvo in tam umrl, je mati Ana Marija v Sebenjah pri Bledu dala sezida-

ti cerkvice^[4], katere gradnjo je po njeni smrti (1608) dokončala hči Margareta. Ana Marija je tam tudi pokopana, kjer je še danes vidna njena skoraj neberljiva nagrobna plošča, ki pa kaže obris grba Thurnov^[5], in ne Lenkovičev. Margareta je bila poročena z grofom Sigismundom Thurn-Valsassina, ki je bil eden glavnih krivcev, da so leta 1590 na Bledu ujeli znanega slovenskega protestantskega pridigarja Petra Kupljenika in ga čez 5 let sežgali na grmadi v Rimu.^[6]

Za Lenkovičem oz. njegovimi potomci je z gradom in s pripadajočo posestjo upravljal grof Žiga Turn v letih 1592–1597.^[7]

1 Ena rodbinska veja je verjetno ostala v Liki in se poturčila, saj se v 17. stoletju omenjajo begi Lenkoviči (Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem, 16. stoletje, 1. del*. Ljubljana, 2016, str. 179).

2 Verjetno je ime dobil po materinem očetu baronu Janezu Jožefu Egkhu. V nekaterih virih je imenovan tudi kot Josip Ivan Lenkovič (Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem, 16. stoletje, 1. del*. Ljubljana, 2016, str. 182).

3 Herbard Turjaški je grad prevzel za Kraighi in njihovimi sorodniki Turni. Dokončal je šest desetletij trajajočo obnovitev gradu po velikem potresu 26. marca 1509 in grad celo skušal odkupiti za svoje potomce (*Blejski grad -1000 let prve omembe*, Bled, 2011, str. 103.).

4 Temeljni kamen je leta 1606 blagoslovil škof Tomaž Hren, ki je skupaj z Lenkoviči pripomogel k izgonu protestantov iz Kranjske. Danes je to podružnična cerkev sv. Trojice (Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem, 16. stoletje, 1. del*. Ljubljana, 2016, str. 183).

5 Ščit ima dva šlema, na heraldični desni šlemni kroni stoji golob z oljčno vejico v kljunu.

6 Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem, 16. stoletje, 1. del*. Ljubljana, 2016, str. 182–184.

7 *Blejski grad -1000 let prve omembe*, Bled, 2011, str. 103.

KAPELICA NOB IN JANEZ DEŽMAN

Damjan Mulej

Priljubljena pohodniška pot iz Ribnega na Talež vodi prav pod vrhom mimo razpela na levi in kapelice na desni strani poti. Marsikdo se sprašuje, kdo je njen avtor.

Sezidal jo je Janez Dežman, p. d. Kašerjov Janez, iz Ribnega, danes Selska ulica 10. Rojen je bil na domačiji pri Kášerju v Ribnem, danes V Dobje 2. Imel je še 6 sorojencev, Franca, Matija, Jožeta, Minke, Cilko in Pavlo. Po poklicu je bil zidar. Leta 1937 si je sam sezidal hišo, ki jo je kasneje še dozidal.

Kljub temu da je bil od rojstva gluha (cca 30 % sluha), so ga leta 1943 vpoklicali v Gubčevo brigado na Dolenjskem, kjer je partizanom popravljajl čevlje. Leta 1926 se je namreč 3 mesece učil za čevljarja.

Po vojni je med letoma 1948 in 1952 sezidal 2 kapelici. Ena stoji na Gorci, vzpetini pod Ribensko goro, in že omenjena tik pod Taležem. Na tej so bili na vseh štirih straneh njegovi verzi, posvečeni prijateljem NOB, ki so v 2. sv. vojni izgubili življenje. Žal je ohranjen le verz na sprednji strani: »1943. Partizani, med nami nekdo je umrl.

Lepo mirno in tiho oči je zaprl, a nismo jokali naglas. Le pest je stisnil vsak - nas ne podreš sovrag!« Ostale tri je izbrisal, saj mu je učiteljica ribenske osnovne šole oporekala, da niso pravilno slovnično zapisani.

Bil je tudi umetniško navdahnjen. Izdelal je okoli 15 betonskih škratov. Dva in dve smni še danes krasita hišo. Prav tako je na njej še vedno ohranjena freska Bleda, ki jo je naslikal.

Hčerama, Jani in Marici, je v njunem otroštvu rad prebiral in

Janez Dežman (10. 5. 1911-26. 7. 1969)

Kapelici pod Taležem (leva) in na Gorci (desna).

pripovedoval pravljice in zgodbe. Sam jih je imenoval »štorice«. Pisal je tudi poezijo, in sicer okoli 300 pesmi, a je žal vse zažgal. Ohranjen je zgolj en stih: »Mine vse kot žar večerni, ugasne vse kot megle lahne in vse kot drobna rosa usahne.«

Vir: Dežman, Januša: [Zapis za Literarne utrinke]. Rokopis, 2021

PS PAKETOMAT

Ko prevzem in dostava postaneta zabava!

www.posta.si

DOSTOPNO, HITRO IN ENOSTAVNO.
Z našo mrežo samopostrežnih avtomatov lahko brez čakanja v vrsti prevzimate in oddajate svoje pošiljke: enostavno, kadarkoli, 24/7!

www.posta.si/paketomat

Pošta Slovenije
Zanesljivo z vami!

115 LET »ŽELEZNE CESTE«

Marjan Zupan

V letu 2021 obhajamo 115 let tako imenovane Bohinjske železnice. Po otvoritvi proge Dunaj – Trst, leta 1857, ki je habsburško monarhijo povezala z morjem, so že začeli razmišljati o načrtih za drugo železniško povezavo s Trstom. Pomembna naj bi bila za gospodarski razvoj severnih predelov monarhije in za poživitev tržaškega pristanišča. V igri je bilo več variant trase. Na prelomu stoletja so se odločili za karavansko - bohinjsko, kot gospodarsko in strateško najugodnejšo.

Z vrtanjem predora skozi Karavanke so pričeli leta 1901. Gradnja odseka proge Jesenice – Gorica je bila zahteven projekt, saj je bilo potrebno na dolžini 89 km prebiti 28 predorov s skupno dolžino 16,1 km in 5 galerij s skupno dolžino 565 m. Proga prečka Savo Dolinko, Radovno, trikrat Savo Bohinjko, enajstkrat Bačo in Idrjico in dvakrat Sočo. Če upoštevamo še mostove čez potoke, grape in zalive Soče, se navedena številka krepko poveča. Slikovita železniška trasa ni zaman imenovana proga predorov, mostov in galerij, katere sloves sega krepko preko meja naše dežele.

Železnico so gradili predvsem italijanski graditelji. Domačini so zaslužili v glavnem s »furngo« materiala. vzdolž trase so bili na primernih krajih odprti kamnolomi in »hrambe dinamita«, kot denimo na Homu. Koncem oktobra 1905 so z deli v glavnem zaključili. Odprtje železnice se je vršilo 19. julija, 1906. Slovesno otvoritev je s prisotnostjo počastil prestolonaslednik, nadvojvoda Franc Ferdinand. Pozdravi, pesem, vzkliki in ovacije, ki jih je ob tej priložnosti uprizorila zbrana množica domačinov. Njegovi cesarski Visokosti na okrašeni železniški postaji Bled – jezero, so bile tako burne in

Proti predoru (foto Marjan Zupan)

pristrčne, da je bil nadvojvoda ob tem vidno ganjen, zahvalil se je za pozdrave in zagotovil, da bo cesarju Francu Jožefu sporočil, kako pristrčnega sprejema je bil deležen na Bledu. Tudi železniška postaja na Bohinjski Beli je bila slovesno okrašena. Številni obiskovalci in društva so z zastavami, vzkliki in pesmijo pozdravili »cesarski vlak«, ki se je počasi peljal mimo tamkajšnje postaje.

Bohinjska proga tako že 115 let polnokrvno služi svojemu namenu in je skozi bogato zgodovino kar nekaj tega postorila za gospodarstvo, turizem, povezovanje krajev, regij. Žal je poleg vsega lepega, koristnega morala ujeti tudi vojne vihre, ki so ji, kot življu ob njej, zadale nemalo udarcev. Vedno se je pobrala in zasijala v vsej svoji veličini, ki jo je, s potrebami prilagajanja sodobnim tokovom, deležna tudi danes. Poleg ostalega jo krasi ponos in zavedanje ljudi, generacij, ki se zavedamo ob kakšnem spomeniku tehniške dediščine nam je dano živeti.

PREPOZNANI

Avtoskiring na zaledenem Blejskem jezeru, 1988 (foto Niko Mučič).

Cena Potočnik - Štof (*1924, †2005), Marko Potočnik (*1954, †1991), Niko Mučič (*1957)

Navedeni bralci so pisno sporočili, da so prepoznali osebe iz 6. številke Občasnika Razgledi: Barbara Zalokar, Matjaž Završnik, Rado Urevc, Janez Šefman, Mojca Primožič, Janko Jan - prepoznal Šofovega Ceneta, Meta Kenda, Martin Merlak, ... telefonsko tudi številni drugi.

ISSN 2712-4541

OBČASNIK RAZGLEDI, 1/2020 - Izdajatelj Muzejsko društvo Bled, Bodešče 12, 4260 Bled, www.mdbled.si, e-pošta: muzejskodrustvobled@gmail.com. Odgovorni urednik: Srečo Vernig, uredniški odbor: Drago Bregant, Damjan Mulej, Niko Mučič, Srečo Vernig, Marjan Zupan, Janez Bizjak. Občasniki izhaja štirikrat letno, brezplačno ga prejemo vsi naslovniki v občini Bled in Gorje, v nakladi 4200 izvodov. Oblikovanje: Niko Mučič CUT Bled, tisk: Antus Jesenice. Občasniki RAZGLEDI Muzejskega društva Bled je vpisan v razvid medijev Ministrstva za kulturo RS pod zaporedno št. 2332. **Muzejsko društvo Bled ima status nevladne organizacije na področju kulture.**

KDO JIH PREPOZNA ?

Prosimo bralce, da sporočijo imena prepoznanih oseb na fotografiji na naslov: muzejskodrustvobled@gmail.com